

Rainer Aaltonen

Muuttuuko ihminen?

Esitellessäni professori Harvan kirjaa Inhimillinen ihminen tulkitsin Marxin ihmiskäsitystä (tai Harvan esittämän termin mukaisesti Marxin ihmiskatsomusta) toisin kuin hän. Ole-matta mitenkään erityisesti Marxin kirjoitus-tien asiantuntija, yritän kuitenkin seuraavassa vielä täsmentää aikaisemmin sanomaani, kun toimitus tarjosi siihen mahdollisuuden, ja kääntää keskustelua erityisesti Marxista yleisemmin ihmiseen.

Omana käsityksenäni kirjoitin, että myös Marxin nuoruuden kirjoituksissa, kun ne riisu-taan saksalaiselle filosofialle ominaisesta pu-heenparresta, on voimakas painotus ihmisen olemuksen, ei pysyvistä, vaan historiallisesti ja yhteiskunnallisesti määräytyvästä, muuttuvas-ta luonteesta." Perusteluina viittasin Marxin tunnettuihin Feuerbach-teeseihin ja erityisesti niiden 6. kohtaan.

Em. Feuerbach-teesissään Marx kirjoittaa: "...ihmisolemus ei ole mikään jollekin yksilöl-le ominainen abstraktio. Todellisuudessa se on yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuus." Marx kritikoi Feuerbachia siitä, ettei tämä ym-märrä sitä, "että hänen erittelemänsä abstrak-tinen yksilö kuuluu todellisuudessa tiettyyn yhteiskuntamuotoon." (7. teesi). Näitä teesejä ovat useat tutkijat pitäneet Marxin ihmiskäsi-tyksen lähtökohtana (ks. esim. "virallinen neuvostonäkemyk" Konstantinov ym.: Marxi-lais-leniniläisen filosofian perusteet. Kolmas uusittu painos. Marxilais-leniniläisen filoso-fian perusteet. Kolmas uusittu painos. Prog-ress 1980; Fedosejev ym.: Karl Marx. Elämä-kerta. Progress 1979; Oizerman: Marxin "Ta-loudellis-filosofiset käsikirjoitukset" ja niiden tulkinnat. Kansankulttuuri 1976; Juntunen & Mehtonen: Ihmistieteiden filosofiset perusteet. Gummerus 1977). Muun muassa näillä aukto-riteeteilla vahvistin omaa arviotani. (Tämä "auktoriteetin metodi" on tietenkin tieteeseen sopimaton, mutta niin kovin yleinen, joten sal-littakoon se tässäkin.)

Marxismien oppihistoriaan perehtyneet voi-vat tietenkin huomauttaa, ettei Feuerbach-tee-sit kuulu Marxin nuoruuden tuotantoon vaan eräänlaiseen välivaiheeseen ennen kypsää Mar-xia. Tämä periodisoinnin ongelma on tässä yh-teydessä mielestäni kuitenkin makuasia, vaika sitä muuten on pidetty kovinkin tärkeänä

"oikeita" Marx-tulkintoja etsittäessä. Parhaa-seen ja todistusvoimaisimpaan lopputulokseen myös Marxin ihmiskäsityksessä päästään, kun tulkinta rakennetaan hänen teoriansa kokonai-suudesta käsin.

Se mitä Harva edellä sanoo Marxin sano-neen työstä pitää tietenkin paikkansa. Työ on Marxin mukaan luonut ihmisen ja se tapa mi-ten kulloisessakin yhteiskunnassa työtä teh-dään on yhteiskunnallisten olojen osoitin. Tuotantotavan muuttuessa muuttuu yhteis-kuntamuotokin ja sen mukana ihminen. Näin olen Marxin ymmärtänyt.

Ihmisen olemuksesta puhuminen liittyy pit-kään, jo Aristoteleesta lähtöisin olevaan filo-sofiseen perinteeseen, jonka Marx omaksui (lähinnä Hegeliltä) ja on tässä mielessä ymmär-rettävää. Mutta Marx muutti myöhemmin pu-hetapaansa. "Saksalaisessa ideologiassa" hän eräisiin aikaisempiin kirjoituksiinsa viitaten to-teaa: "Koska tämä tapahtui vielä filosofisen fraseologian avulla, niin tekstiin tradition voi-masta pujahtaneet filosofiset ilmaukset kuten 'ihmisolemus', 'laji', jne. antoivat saksalaisille teoreetikoille tervetulleen aiheen ymmärtää väärin todellinen kehitys..."

Puhuminen ihmisen olemuksesta on ylei-semminkin ongelmallista. Jos etsimme ihmisen olemusta filosofisesti noudattamalla aristote-lista tapaa (määrittelemällä se per genus et dif-ferentiam specificam), joudumme vaikeuksiin ellemmme sitten oleta ihmisen olemusta jo ihmi-sen määritelmään sisältyvänä ja joudumme platonismiin, sillä tunnetustihan ihmiselle voi-daan omistaa loputon joukko määreitä: järke-vä, itsetajuinen, vapaa, moraalinen jne. Täl-löin kynnikko kysyy, nämäkö muka ihmiselle ominaisia piirteitä? Miten ne ilmenevät? Ja epäilijä lisää: emmekö voisi olettaa myös mui-takin olioita, joille nämä ominaisuudet sopi-vat? Ja entä jos onnistuisimmekin löytämään tällaisen määritelmän ja osoittautuisi että sen mukaan ihminen on perusolemukseltaan paha ja kelvoton eikä siitä muuksi muutu: eikö tämä kieltäisi esim. kasvatukselta mahdollisuuden, hävittäisi toivon ja toisi alistumisen ja pessi-mismin?

Jos sen sijaan jätämme ihmiskäsityksemme tältä osin avoimeksi, ja otamme lähtökohdaksi sen mitä tiede kertoo ja voi tietää ihmisestä l.

---

siirrysimme ihmiskuvaan, voisimme ehkä tulla tulokseen, että ihminen on eräs osa ja ilmentymä maailmankaikkeuden suurta evoluutioprosessia. Ja että ne ominaisuudet, joita ihminen on itse itselleen muista olioista erotukseen nimenmennykseen, eivät olekaan mitään alkuperäistä, lopullisesti pysyvää ja muuttumatonta vaan ke-

hityksen, lähinnä kulttuurievoluution tuotetta (esim. kieli, moraali) ja sellaisena jatkuvan muutoksen alaisia — muutoksen, johon myös ihmisellä itsellään on sanansa sanottavanaan. Tämä lähtökohta tarjoaisi myös kasvatukselle ainakin periaatteellisen mahdollisuuden.